

CHRISTOPHER CLARK, THE SLEEPWALKERS: HOW EUROPE WENT TO WAR IN 1914, HARPER PERENNIAL 2014, PP. 697.

Кристофер Кларк је аустралијски историчар који је тренутно запослен као професор на Универзитету Кембриџ у Великој Британији. У центру његових академских интересовања налази се историја Њемачке и Европе у XIX вијеку. Прије књиге „*The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914*“, објавио је самостално неколико публикација; „*The Politics of Conversion: Missionary Protestantism and the Jews In Prusia 1728-1941*“ (1995), „*Kaiser Wilhelm II: A Life in Power*“ (2000) и „*Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prusia 1600-1947*“ (2006).

Студија „*The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914*“, сачињена је од три главна дијела којима претходи *листа илустрација, листа мапа, поглавља које се односи на исказивање захвалности и увода.*

У уводним разматрањима Кларк је представио своје најважније тезе које су на крају битно уоквириле и одредиле начин вредновања историјских процеса који су довели до Првог свјетског рата. Прва теза односи се на ревидирање слике о учесницима кризе која је избила у јулу 1914. године као аутономних, компактних и дискретних ентитета. Према Кларку, моћ доношења одлука није припадала државним системима, него је дијељена између различитих структура државе, периферије и саме периферије те структуре. Друга теза произилази из прве и односи се на детериторизацију главних политичких фактора чије су одлуке утицале на исход који је довео до рата. Трећа теза је упућена на прелазак са истраживања *зашто* према *како* је дошло до ескалације сукоба. Све тезе су подробно развијане у тексту и представљају главни разлог различитим рецепцијама овог историографског дјела. Поред наведених теза нарочито је индикативан језик који се од самог почетка употребљава и ауторова потреба да се одређени поступци илуструју савременим представама, или, да ствар буде још гора, да се процесима из ближе прошлости оправдају ауторове (хипо)тезе. Већ на првим страницама налази се прилично индикативно и сугестивно бирање појмова који се користе при именовању. Припаднике Младе Босне Кларк именује као „*terrorist organization*“, а атентатори су „*a squad of suicide bombers*“. Не

мање индикативан је и Кларков став: „*Since Srebrenica and the siege of Sarajevo, it has become harder to think of Serbia as the mere object or victim of great power force in its own right. From the perspective of today's European Union we are inclined to look more sympathetically – or at least less contemptuously – than we used to on the vanished imperial patchwork of Habsburg Austria-Hungary.*“ Узевши у обзир наведено, могло би се рећи да у Кларковом резонувању прошлости значајнију улогу игра тренутна политичка констелација у Европи оличена у Европској унији од саме историјске методологије.

У првој тематској цјелини (стр. 3–118), Кларк обрађује у двије одвојене цјелине друштвене и политичке околности у Краљевини Србији и Аустро-Угарској. *Serbian Ghosts* је назив поглавља које се односи на тематизовање друштвених околности у Србији. У овом дјелу посебна пажња је посвећена језику којим је тема обрађивана и који карактерише висок стил литерарног изражавања као мало које историографско дјело. С нарочитом пажњом и до детаља обрађен је *Мајски преврат*, организација *Уједињење или смрт* и личности Николе Пашића и Драгутина Димитријевића Аписа. Друго поглавље названо је *The Empire Without Qualities* и односи се на унутрашњу структуру Аустро-Угарске и карактерише га оцјена да унутрашње околности и национални проблем унутар Двојне монархије нису били разорног карактера као што је то представљено у досадашњој литератури, него да се ти проблеми требају посматрати као „*a chronic ailment, rather than a terminal disease*“. Према Кларку „*before 1914, radical nationalists seeking full separation from the empire were still a small minority*“ и „*cultural and institutional conservatism, not philosophy of colonial domination, underpinned Austrian governance in the new provinces*“.

Друга тематска цјелина (стр. 121–364) посвећена је констелацији сила на европском континенту. Обрађена је поларизација Европе на двије алијансе са посебним освртом на личности које су доминантно учествовале у процесу доношења одлука у најзначајнијим европским државама. Велика пажња је посвећена и на посљедње двије године прије ескалације сукоба, које су окарактерисане као период детанта. Иако је структура публикације у овој тематској цјелини постављена тако да дјелује као да се Кларк бави процесима који имају карактер средњег трајања, то није случај. Кларк изводи закључак да поларизација европских сила може да представља кључни предуслов рата, али не и узрок. „*The bifurcation into two alliance blocs did not cause the war; indeed it did as much to mute as to escalate conflict in the pre-war years. Yet without the two blocs, the war could not have broken out in the way that it did.*“ У односу на претходно постављене тезе

Кларк структурира наративе који имају за циљ да мијењају увријезене представе о узроцима Првог свјетског рата које су посљедица историографске традиције и ево већ сада стогодишњег истраживања, редукујући узроке на личности и њихове карактерне особине. Стога и не чуди што се једном од поглавља бавио кризом мушкости. „*If we survey the European chancelleries in the spring and early summer of 1914, it is impossible not to be struck by the unfortunate configuration of personalities.*“

Трећа тематска цјелина (стр. 367–554) обрађује догађаје од извршења атентата и завршава са објавама рата. Као и на самом почетку, високим стилем литерарног изражавања Кларк подробно описује извршење атентата и реакције на њега. У описивању интензивираних политичког дјеловања након атентата много је више посвећено пажње односу сила Антанте него Централних сила, с нарочитим нагласком на однос између Француске и Русије. Према Кларковом резонувању догађаја ултиматум није био неприхватљив Србији, нарочито када се стави у однос према ултиматуму из Рамбујеа, који је Србија добила 1999. године. Аргументација са оваквом унутрашњом структуром није била страна аутору ни у претходним поглављима и представља методолошку контроверзу којих у самој структури текста не мањка. Недореченост која остаје након ове тематске цјелине се ријешава у *закључном поглављу* (стр. 555–562).

Према Кларку, у свјетлу избијања рата, рат је трагедија а не злочин. Он неће пропустити да каже да тиме не умањује ратоборност и империјалну параноју њемачких и аустроугарских политичких лидера која је утицала на избијање рата, него ратоборност и империјалну тенденције приписује и другим великим силама. Стога је избијање рата 1914. године према Кларку била посљедица политичке културе која је његована код водећих политичких и војних личности великих европских сила пред сам рат. „*In this sense, the protagonists of 1914 were sleepwalkers, watchful but unseeing, haunted by dreams, yet blind to the reality of the horror they were about to bring into the world.*“

Студија „*The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914*“, Кристофера Кларка, због начина на који је унутрашње структурирана у односу на доминантну историографску традицију, представља изазов за даље бављење узроцима Првог свјетског рата. Сводећи узроке за избијање рата на процесе кратког трајања, оличене у појединцима који нису у могућности да антиципирају посљедице својих одлука, Кларк амнестира дугу империјалну традицију европских сила. Постављање империјалних тенденција великих сила од секундарне важности за избијање ратова у прошлости има реперкусије и на садашњост при покушају да се дезавуише дискурс о империјалним тенденцијама великих сила данас. Још

један важан сегмент ове студије је и методолошка флуидност која је испољена у настојању да се као аргументи успоставе неодрживе компарације чији се доказиви потенцијал завршава у визуелној снази коју са собом такве компарације носе. Такве аргументе не фундаира когнитивна кохерентност чињеница него визуелна импресија. Врло важну улогу ове студије има и језик којим је писана. Ову студију не прати строга језика што је посљедица методолошке флуидности. Иако ову студију у одређеним дијеловима прати висок стил литерарног изражавања, циљ таквог изражавања није био сам по себи вриједност, него је нажалост више имао улогу да успоставља савремене наративе о прошлости.

Свако читање ове публикације од стране особа које немају довољно знања о друштвено-политичким тенденцијама у Европи који су претходили Првом свјетском рату, нанијеће више штете него користи у разумијевању процеса који су до сукоба довеле.